

רבב"ה גי' רד"ז עם הכולל ר"ל בשני גלות רד"ו כצמח השדה שנתתי לאדה"ר לברר ואמרתי הנה נתתי לכם את כל עשב. כך נתתיך גותן לכם מתנה בשני רבב"ה שנתבררו הניצוצות ויבואו דרך גבר ותפרו ותרבו וא"ש כצמח השדה שנתתי לאדה"ר עצמו נתתיך שתבררו נ"י אדה"ר עצמו. וכן הוות לכון ותרבי ותגדלי וא"כ נתקיים ברכוש גדול הם נ"י הק' כמ"ש האר"י זצ"ל וגדול מכלל דאיכא קטן רכוש העה"ז ממון וא"כ היה מספיק ביות הים אבל כדי שלא יאמר א"א ע"ה ברכוש גדול לא קיים בהם שהפשט הוא רכוש גדול ממון ואיכא קטן ממון לכן היה ביות מצרים וביות הים וז"ש אף כי ותרבי ותגדלי מני' הק' שהם רכוש גדול ואיכא קטן ביות הים עכ"ז ותבאי בעדי עדיים שהם שני ביות דמצרים והים לעשות נ"ר לאברהם אע"ה.

וירצו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה. הנה גלות מצרים הפשוט הוא משום גזרת בין הבתרים. וא"כ דין הוא שילקו המצרים דלא אמר ה' שיהיו בארץ מצרים כמ"ש הרמב"ם ז"ל ואין להקשות דא"כ על מי תחול הגזרה כמ"ש הראב"ד ז"ל די"ל דאכ"ע נייחא בר ממצרי' שהיו עבדים ליוסף והחיה אותם ולכן דין הוא שילקו. ועוד דהכבידו עול כבד מאד אשר ה' לא ציוה וחייבים אמנם י"ל דהגלות היה בשביל מכיר' יוסף ולזה נאה למצרים לשעבד' לגקום נקמת אדוניהם המחיה אותם וכפ"ז אינם חייבים ומה שהכבידו עולם הכל לכבוד וחיבה יתירה שיש להם עם יוסף ואדרבא להם יאתה מכל אומה ולשון להשתעבד בהם:

ברם יש להכריע בסברות אלו דנראה דהגלות היה לקיים גזרת בין הבתרים דאי משום מכירת יוסף הי"ל להשתעבד שבט לוי ששמעון ולוי היו עיקר בעניני מכירתו. ושבט לוי לא נשתעבדו. גם לא הי"ל לשעבד שבט אפרים ומנשה שהם בני יוסף ולא חטאו ואנו רואים שנשתעבדו אלא מוכח דהגלות היה משום גזרת בין הבתרים. ומה שאמרנו שהם חייבים שלא הי"ל למצרים לשעבדם משום שהם קבלו טובה מיוסף שהחיה אותם והם עבדים לו ואומה אחרת

ישעבדום. יש מקום פטור דאנו רואים כי מאת ה' היתה זאת שהמצרים ישעבדו בהם שאנו רואים שהקב"ה רצה שירד יעקב ובניו למצרים והוא אמר לו אל תירא מרדה מצרימה וזה מורה כי רצונו שהגלות יהיה במצרים. גם נראה שהטעם לברר ניצוצי אדה"ר שהיו שם במצרים ערות הארץ לבררם והעד על זה שפרו ורבו מאד במצרים כי הניצוצות היו מתבררים ובאים דרך גבר וזהו ריבויים שלא כדרך טבע וגם דרחמנא אמר בארץ לא להם ומתקיים במצרי' שיוסף הצדיק העביר העם לערים ומכל זה יש פטור למצרים:

אמנם דא היא תברתהון שלא עשו לקיים גזרתו יתברך רק משנאת' וקנאתם ואדרבא עלילותם ותועבותם להתריס נגד ה' כמו שכתב הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל. ועוד אהרת שהכבידו עולם מאד וה' לא ציוה ומשו"ה נתחייבו ולקו וגם על שהן מסרבין לגדול העולמים ולא רצו לשלחם סרב"ת המכוה היא להומם ולאבדם:

רבזה נבא אל הביאור וז"ש וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור כי יעקב אע"ה כשאמר אלכה ואראנו היינו שילך עד סוף תחום א"י ושם ישלח להביא יוסף הצדיק ע"ה ויראנו ימים אהדים ויחזור לביתו לשל' וכמו שביאר הרב עיר וקדיש מהר"ר אליעזר נחמן פואה ז"ל בס' מדרש בחידוש. וה' אמר אליו אל תירא מרדה מצרימה והוכרח לירד למצרים וז"ש וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור כי כך רצה ה' שירד למצרים. וא"כ פטורי' המצריים שנשפלו הם - לשעבדם כי עין בעין ראו שה' הביאם. ועוד ששם היה השעבוד כי שם נפלו ניצוצות אדה"ר ואות היא על זה אשר ויהי שם לגוי גדול עצום ורב שהיו מבררים הניצוצות והן הן הנשמות בני ישראל הבאים פרו ורבו. ופטורים המצריים שנשתעבדו בהם. ואין לומר שהגלות היה משום מכירת יוסף דהא וירעו אותנו ושבט אפרים ומנשה בכלל שהם בני יוסף ולא חטאו וגם אותנו לאפוקי שבט לוי שלא נשתעבדו ואם היה בשביל מכירת יוסף הי"ל לשבט לוי להשתעבד. אלא ודאי

שהוא לקיים גזרת בין הבתרים ומוכח כי כך רצה ד' שיהיה במצרים. אבל בכל זה הם חייבים דלא עשו לקיים גזרת ה' וז"ש וירעו כד"א הבה נתחכמה לו נתחכם למושיען של ישרא' וא"כ ויענונו הם מעצמן ועוד ויתנו עלינו עבודה קשה וה' לא ציוה ונתחייבו בכל:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו כמו שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו ב"י מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה יש לדקדק דהו"ל ויאנחו בני ישראל ויזעקו על העבודה. ותו מן העבודה דכתיב אח"ך יתר ודי במ"ש ותעל שועתם אל האלהים וכבר נודע דכבר אמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ועלה קאמר ותעל וכו'. ואפשר דרו"ל אמרו וימת מלך מצרים שנצטרע והיה שוחט ק"ן תנוקות בבקר וק"ן בערב: וז"ש וימת מלך מצרים שנצטרע והיה שוחט התנוקות. ויאנחו בני ישראל מן העבודה אנחה נשנית תדירית. אך ויזעקו עתה על השחיטה מש' תנוקות ביום. אבל בזה לא ידעו שהתנוקות האלו רשעים גמורים ולא חשיד קב"ה דעביר דינא בלא דינא ח"ו ולכך ותעל שועתם מן העבודה דוקא ולא על התנוקות. ובתיבות אל ה' אלהי אבותינו יש לרמוז ר"ת גי' אחד שכיונו ליחוד גמור על דעת האבות:

וישמע ה' את קולנו כמ"ש וישמע אלהי את נאקתם ויזכור אלהי את בריתו את אברה' את יצחק ואת יעקב אפ' דרך רמז דבתיבת נאקתם רמז ישועת ישרא' נו"ן רמז לך' שערי בינה דמסטרא דיובלא היתה יצ"מ וזה היה בעבור אבותינו שכל ימי שני חייה' תק"ב עבדו את ה' בכל כחם וזהו אותיות אק"ת ואות מ' שרמז לשכינה שהי' עמהם והכל צירוף נאקתם ויזכור אלהי את בריתו וכו' כי כל חיהם היו עובדי' את ה' עבודה תמה בקדוש' יתירה ודבקות גמור: **א"ן** אפשר ונקדים מ"ש בעירובין ריש דף ס"ה אמר רב ששת משום ראב"ע יכולני לפטור את כל העולם כלו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנאמר לכן שמעי זאת עניה ושכורת ולא מיין מתיבי שכור מקחו מקח וכו' הרי הוא כפקח לכל דבריו אלא שפטור

מן התפלה מאי יכולני לפטור דקאמר נמי מדין תפלה. ובטרם כל נימא ביה מילתא במאי דקאמר מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו ונקדים מ"ש בקמא דף נ' על בתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול ואמר ר' חנינא בן דוסא אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו זרעו ועלתה א"ר אחא ואעפ"כ מת בנו בצמא והקשו התוס' דאיך אמר דבר שנצטער וכו' הרי מת בנו בצמא וע"ש מה שתירצו. אמנה רבינו ישעיה ז"ל הובא בש"מ שם תי' אמרתי דבר שנצטער כלו' השמעתי דבר זה לפני הקב"ה שנצטער וכו' והסכים הקב"ה לדברי שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדי' שבדור וכשמת בנו בצמא כבר מת ר' חנינא וכן מצינו בחגיגה שלא היו אומרים דבר במתיבתא דרקינא משום ר"מ מפני שלמד תורה מאחר עד שאמר רבה בר שילא לאליהו זכור לטוב ר"מ רמון מצא וכו' והסכים הקב"ה לדעתו ואמרו מכאן ואילך משם ר"מ עכ"ל והכי מוכח מ"ש בדברים רבה פ' עקב מעשה באדם אחד שהיה חופר שיחין לרבים בתו היתה הולכת בדרך ובאתה לעבור בנהר ושטפה באו וא"ל לרבי פנחס כך הגיע לבתו של פ' אמר אי אפשר כיון שהיה עושה רצונו של הקב"ה במים אין הקב"ה מאבד בתו במים מיד נפלה צוחה בעיר באת בתו של פ' אמרו רבותינו כיון שאמר ר' פנחס כך ירד מלאך והעלה אותה עכ"ל. והך עובדא מיייתי ליה קצת בשינוי בירושלמי פ"ק דדמאי ופ"ה דשקלים ובגירסתנו כתוב רבי פנחס בן יאיר אך התוס' שם בקמא נראה דהוה גרסי פ"ה דשקלים רבי חנינא ע"ש אמנם בנסחתנו במוזב תלתא בדברים רבה ובירוש' בתרי דוכתי הנו' כתוב ר' פנחס ומיייתי הך עובדא בכלל עובדי דר' פנחס בן יאיר: **ומלשון** דברים רבה הנו' דקתני אמרו רבותנו כיון שאמר ר' פנחס כך ירד מלאך והעלה אותה מוכח כמ"ש רבינו ישעיה דכיון שהצדיק אומר דבר הקב"ה מסכים ולהכי בעובד' ר' של נחוניא חופר שיחין בסוגי' קמא הנו' כשנפלה בתו לבור דהליץ טוב ר' חנינא בן דוסא ואמר דבר שנצטער אותו צדיק יכשל בו

זרעו ניצולה הבת היא העולה אבל כשהיה בנו בצמא בו בפרק לא היה ר' חנינא ולא צדיק כמוהו שיליץ טוב ועל כן מת בנו בצמא. והטעם כי תמיד יש מקטרגים למעלה על האדם ושואלים דין עליו והקב"ה מלך המשפט וכשצדיק אחד בארץ מליץ טוב יסכר פי המקטרגים והקב"ה מרחם בזכות הצדיק שמליץ טוב וכמו שראינו בר"מ פ"ב דחגיגה דלא הוה אמר קב"ה הלכה משמו מפני שהיו מקטרגים בשמים עליו שלמד מאחר ומשו"ה הגיד הדבר אליהו זכור לטוב לרב' בר שילא כדי שיליץ טוב עליו וברגע ההוא דאמר רבה בר שילא דר"מ רמון מצא הכריע כמו המליצים טוב על ר"מ ונדחו דברי המקטרגים ומיד אמר קב"ה שמעתא משמיה וכמה דמייתי לה רבינו ישעיה גמי:

והנה רבינו האר"י זצ"ל כתב דראב"ע היה בו ניצוץ נשמת שמואל הנביא ע"ה וז"ש הרי אני כבן שבעים שנה ג"ב שחי שמואל הע"ה ותמניסר ידיה הם ע' ובס' חזיונות למהרח"ו ז"ל כ"י כתב דהגידו להרב ז"ל בחלום דמיום שנחרב בה"מ שמואל הע"ה קבל אבלות ולא רצה לישב במקומו העליון בג"ע והלך למקום אחר פחות הרבה ממקומו משום אבלות על חרבן בה"מ הנה כי כן בכח זה שרצה להצטער שמואל על חרבן בה"מ אמר ראב"ע אשר בקרבו אורב"ו נשמת שמואל הע"ה מיום שחרב בה"מ דשמואל הולך וצוּעַר על חרבן בה"מ ובודאי שמכוין בצער זה לכפר על ישראל. ועד עכשיו דאני מליץ בעד ישראל ומבטל המקטרגים יכולני לפטור את ישראל מן הדין. אבל אחרי (מותי) אין בי כח כי צריך מליץ הוא יליץ טוב בעה"ז ע"ד שאמרנו בר' חנינא בן דוסא אבל כל זמן שאני בחיים יכולני לפטור את כל העולם מן הדין בכח שמואל הע"ה שקבל זה הצער מפני חרבן בה"מ ויכפר על בני ישראל ובטענת שהם שכורים ועניים. זמ"ש בטוכה דף מ"ה דאמר רשב"י יכולני לפטור את כל העולם מן הדין מיום שנבראתי וכו' ואלמלא יותם בן עזיהו עמי מן העולם ועד העולם אפשר דהיה ענין אחר דביסורין שסבלו ובזכותם יתכפרו עונות ישראל:

ובמאי דמשני הש"ס מאי יכולני לפטור מדין תפלה הק' הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל בס' סמיכת חכמים דהא ראב"ע קאמר יכולני לפטור מן הדין ומוכח דהי' מכל דין שבעולם ועוד דקדק דקדוקים אחרים. ופירש בשם הגאון זקנו ז"ל במ"ש שם בעירובין דף מ"ח ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו דקדוקי עניות ורוח רעה וכו' מאי נפקא מינה למבעי עליהו רחמי' וגמצא דקדוק עניות מעבירין האדם ע"ד קונו והוי אנוס. אך סמא בידיה למבעי רחמי והכא איכא בגלות עניות כמ"ש שמעי זאת עניה וא"כ הוי אנוס וכ"ת ליבעי רחמי ואינו אנוס לז"א ושכורת אתם שכורים ושכור פטור מתפלה וא"כ לא מצי למבעי רחמי והוי אנוס ופטור מכל דין והיינו דמשני דמדין תפל' כלומ' ולכן פטור מן כל מין דין דהעניות הוי אנוס והתקון להתפלל ואנו פטורי' זה ת"ד עש"ב דע דמה שכ' אני הדל בכסא דוד דף קי"ד דיש לדון דהרי כל ישראל מתפללים וכו' כתבתי בעל פה לפי הרשום בזכרוני אך לא זכרתי מה שפירש"י שהכונה פטורי' מדין תפל' בכונה ע"ש ובמהרש"א בחי' אגדות ע"ש:

מעין דוגמא לדרך הרב ז"ל האמור אפשר לפ' וכתב הרב עיון יעקב תרגמה אבל אני עני אומר בסגנון אחר והוא דאמרינן פ"ק דבתרא דאיוב היה רוצה לפטור את כל העול' מן הדין בטענה שהם אנוסים מהיצה"ר והשיבו לו חביריו אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל דאמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ע"ש אבל עדיין צריכין למודע"י דהיצה"ר מסיתו הס"ת כפול שלא יעסוק בתורה ואינו מניחו ללמוד וכמו שאנו רואים בעינינו כי רבו אינשי דאינם עוסקים בתורה ושולט בהם היצה"ר שלא ילמדו. והתקון לזה להתפלל שיוכל ללמוד בתורה וכמו שהתפלל עתניאל בן קנו שלא ישגבני יצה"ר מלשנות כמ"ש בתמורה וכבר תקון רבנן ברכות והערב נא את דברי תורתך וכולי ונהיה אנחנו וצאצאינו וכולי. והשתא דהשכור פטור להתפלל בכונה א"כ אינו לומד והוא אנוס מהיצה"ר ופטור מן כל דין וז"ש יכול לפטור מדין תפלה וא"כ

ללקות עשר מכות בעוד השר קיים וז"ש במצרים
בעוד השר קיים כמ"ל :

ר' יוסי הגלילי אומר וכו' אמור מעתה במצרי'
לקו עשר מכות ועל הים לקו נ' מכות
אפשר במ"ש רבינו הרמ"ק ז"ל בס' גרושין סי'
ז' דיציאת מצרים היתה מצד השכינה ולא נשבתה
הקליפה וכו' ע"ש ומוכרח דהגם שהיה מצד
השכינה ה' גלוי הבינה כמ"ש בזהר הקדוש
שלכך הוזכר נ' פעמים יצ"מ בתורה. ואפשר שזה
רמז כי השכינה היא עשירית שכלולה מהכל ולכן
לקו עשר מכות. וכנגד גילוי הבינה לקו על הים
נ' רמז מ"י שהוא הבינה :

ור' אליעזר ס"ל במצרי' מ' עשר כל א'
כלולה מד' ועל הים נ' כלולות
מד' מאתים אפשר לרמוז במ"ש ה' מהר"ש בן
אלקבץ ז"ל וה' ש"ך ז"ל דפרעה קין והי' מתגאה
על יוד דכתיב וישם ה' לקין אות וכן פרעה גי'
שנה יותר עשרה על מספר משה ולכן לקה עשר
מכות זה ת"ד ואפשר שלקו עשר מכות כל א'
כלולה מד' כנגד ד' אותיות פרעה. ועל הים
לקו נ' כנגד בינה שבה נ' שערים כל א' כלולה
מארבע כנגד ד' אותיות אהיה שהיא בינה כנודע :
ור' עקיבא סבר במצרים כל א' כלולה מה'
דהגאולה מצד השכינה שהיא ה'
תתאה ולכך כל מכה כלולה מה' מכה גימט' אדני
שהיא השכינה כל א' כלולה מה' שהיא ה' תתאה.
ועל הים לקו נ' כנגד בינה ה' עילאה כל מכה
כלולה מה' כנגד ה' שכינתא תתאה.]

כמה מעלות טובות למקום עלינו. אפשר כמ"ש
רעיא מהימנא דכל נשי ישראל אחידן
בשכינתא. ואמרו רז"ל דבזכות נשים צדקניות
נגאלנו ממצרים וזה רמז כמה גימט' אדני שהיא
השכינה. מעלות אותיות עלמות שהם נשים
שנשפעו בצדקתן מהשכינה ובזכותן יצאנו
ממצרים. וגם היו כשרות שלא נמצא בס' דופי
וכמ"ש רז"ל במדבר רבה פ"ג על פסוק מוציא
אסירים בכשרות. ויומתק יותר במ"ש הרמ"ק
ז"ל בס' גרושין דיצ"מ היה מצד השכינה ולזה
רמזו בתיבת כמה שהוא גימטריא אדני' שמצד
השכינה שם אדני יצאנו ממצרים והטעם משום

היצה"ר שולט בו והוא אנוס ופטוי מכל דין :
וובהגהות אבות דר' נתן ובקונטרס רוח חיים
דרוש י"א ובמ"א צדדתי בענין זה צדדים אחרים
והכי רגילי בעלי הפרושי"ם לפרש ע"פ כל צד
מקראי קדש ומאמרי רז"ל גם אני בעניי כושל
שבהן כה אעשה והוא דרך אסמכתא וא"ש
הה"בנ]

רבזה אפשר לפרש פ' מיכה סי' ד' ביום ההוא
אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר
הרעותי ופירשו רז"ל דהכונה שברא היצה"ר וזה
א' מהמקראות שלא נתמוטטו רגליהם של ישראל.
והכי פירושו אוספה הצולעה בגלות שהם עניים
כי הממון מעמיד האדם על רגליו ולכך אמר
הצולעה נכה רגלים שהוא עני בגלות. והנדחה
ביד יצה"ר שאונס אותו ומדיחו שלא ילמוד ואם
כן הם אנוסים בעניות ויצה"ר והם פטורים
מתפלה למבעי רחמי בכונה. ומזה נמשך ואשר
הרעותי על היצה"ר דכיון שהם אנוסים בידו
ובדקדוקי עניות ופטורים מתפלה פטורים מכל
דין ולזה כ"י קאמר ואשר הרעותי :

וזה אפשר פי' הפ' ונצעק אל ה' וכו' וישמע
ה' את קולנו דהיה קול בכונה וזאת העול'
והטעם וירא את ענינו עניות ממון ועניות תורה
שעדיין לא נתנה וכ"ת יתפלל ואת עמלנו הגלות
ופטורים להתפלל מדין שכור ואת לחצנו לחץ
היצה"ר ואנו אנוסים מהיצה"ר ועכ"ז מתפללים
בכונה עתה ולזה וישמע את קולנו וזה הוא במדת
רחמים וכן כ' וישמע ה' במדת רחמים את קולנו :
אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים
במצרים. אפשר דאמרו רז"ל דשר מצרים
היה קיים עד קריעת ים סוף וזהו הפלא כי הדרך
הוא שתחילה לוקה השר ואח"ך האומה. וז"ש אלו
עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים בעוד
השר קיים והיינו דקאמר במצרים רומז לשר
שנק' מצרים כמ"ש והנה מצרים נוסע אחריהם
ואמרו רז"ל שר של מצרים :

ר' יהודה היה נותן בהם סימנים דצד עדש
באחב. אפשר שז"ש הכתוב וירא
יעקב כי יש שבר במצרים שבר גי' דצד עדש
באחב עם הכולל כי ראה ברוח הקדש שעתידין